

COVID-19 Sonrası Yerleşik İktisadi Anlayışın Değişimine İlişkin Beklentilere Eleştirel Bir Yaklaşım

Mehmet Levent Yılmaz*

Öz

2020 yılı başlarından itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan Covid19 pandemisinin toplumsal ve ekonomik olarak getirdiği maliyetlerin artması bir dizi sistemik tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Pek çok ülkenin sağlık altyapısının yetersizliği ve sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılık sorunu kamu otoritelerine olan güveni sarsmıştır. Bunun yanı sıra özellikle salgının kontrol altına alınabilmesi için uygulanan tedbirlerin ekonomileri ve küresel ticareti durma noktasına getirmesi, artan işsizlik rakamları ve yaşanan gelir kayıpları yerleşik iktisadi anlayışa ilişkin eleştirilerin dozunu artırmıştır. Öte yandan salgın süresince oluşan dünya düzenindeki değişim beklentisinden yerleşik iktisadi anlayış da etkilenmektedir. Özellikle artan korumacı politikalar ve uygulanan sınır kapatmaları küreselleşmeyi tartışmaya açarken, devletin piyasalardaki müdahaleleri ve kurtarma paketlerinin içerikleri liberal ekonomi politikalarının sorgulanmasına neden olmaktadır. Bazı düşünür ve bilim insanlarının küreselleşmenin ve liberal devlet anlayışının sonuna geldiğine ilişkin görüşleri literatürde yer almaya başlamıştır. Bu çalışmada bahsedilen görüşlerin temellerinin sağlam olup olmadığı sorgulanarak söz konusu değişim beklentilerine ilişkin eleştiriler belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Covid19, Küreselleşme, Liberalizm, Ekonomi güvenliği.

A Critical Approach to the Expectations on the Change of the Conventional Economic Understanding after the COVID-19 Outbreak

Abstract

The increase of the social and economic costs of the Covid19 pandemic, which has influenced the whole world economy since the beginning of 2020, has brought many systemic discussions along with it. The inadequacy of the health infrastructure of many countries and the lack of inclusiveness of social security systems have shaken trust in public authorities. In addition, the measures applied to control the pandemic brought economies and global trade to a halt, increasing unemployment figures and income loss, increased criticisms of the established economic understanding. Alternatively, the established economic understanding is affected by the expectation of change in the world order during the pandemic. Especially the increasing protectionist policies and applied border closures question the state of globalization, while the interventions of the state in the markets and the content of the recovery packages cause the liberal economic policies to be questioned. The opinions of some scientists about the end of globalization and liberal state understanding have started to take place in the literature. This study questions whether the basis of these opinions were sound or not and provides criticisms on the expectations on the change in the world order.

Keywords: Covid19, Globalization, Liberalism, Economic Security.

*Dr. Öğr. Üyesi | Polis Akademisi, Güvenlik Bilimleri Enst. | mehmetlevent.yilmaz@pa.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5326-4198 | DOI: 10.36484/liberal.737720
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 25, Sayı: 98, Bahar 2020, ss.7-17.
Gönderim Tarihi: 15 Mayıs 2020 | Kabul Tarihi: 29 Haziran 2020

Giriş

COVID-19 ya da uzun adıyla Koronavirüs hastalığı Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2020a) tarafından insanları etkileyen, şiddetli akut solunum yolu sendromu koronavirüsünün neden olduğu bulaşıcı hastalık olarak tanımlanıyor. 2019 yılının sonlarında Çin'in Wuhan şehrinde ortaya çıkan ve Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO, 2020b) 2020 yılı Mart ayı itibarıyla küresel bir pandemi olarak ilan ettiği hastalık kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına aldı. Tüm ülkelerde artan vaka ve ölüm sayıları COVID19 pandemisini sadece bir hastalık olarak değil aynı zamanda pek çok farklı disiplini de etkileyen bir olgu olarak değerlendirmeyi zorunlu kıldı. Pandeminin neden olduğu toplumsal ve ekonomik etkiler ile oluşturduğu maliyetler kabul görmüş yerleşik sistemlerin sorgulanmasına zemin hazırladı. Pandeminin özellikle Batı ülkelerinin sağlık sistemlerini ve sosyal güvenlik mekanizmalarının kapsayıcılığını sorgulamaya açması üzerinden oluşan toplumsal tepkiler pek çok hükümeti zor durumda bıraktı. Hastanelerin ve hastane yatak sayılarının yetersiz olması, solunum cihazı, tıbbi maske vb. ekipmanların temin edilememesi ve nihayet sağlık sigortalarının hastalığın tedavisine ilişkin masrafları ödemesi gibi pek çok etmenin vaka ve ölüm sayılarını artırması hükümetlere olan güveni zedelerken salgınla mücadele kapsamında uygulanan kısmi veya tam zamanlı tecritlerin ekonomileri durma noktasına getirmesi sistemik bir kırılmanın başlangıcı olarak yorumlanmaktadır.

Pandeminin çok boyutlu etkileri ele değerlendirilirken; I. ve II. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından ortaya çıkan küresel ölçekteki sistem değiştirici kırılmalardan daha ziyade 11 Eylül ve 2008 Küresel Finansal Krizi gibi paradigma kaymalarına neden olacağı (Ulutaş, 2020: 10), küresel sistemin temellerini sarstığı (Müftüler-Baç, 2020: 20), devletçi anlayışı güçlendirip ulusal politikaların önünü açacağı (Walt, 2020), küreselleşmenin sonunu getireceği (Niblett, 2020), ABD gibi süper güçlerin artık yeni stratejilere ihtiyaç duyacağı (Nye, 2020) ve nihayet küresel kapitalizmde yeni bir çığır açacağı (Garrett, 2020) gibi pek çok görüş ön plana çıkmaktadır.

Bununla birlikte Oba (2020), pandeminin ülkelerin içe dönme eğilimini artıracığını ancak küreselleşmenin sonunun gelmediğini ifade ederken Farell ve Newman (2020) da Covid19 pandemisinden çıkarılacak dersin küreselleşmenin başarısız olduğu değil aksine küreselleşmenin faydalarına rağmen ya da faydalarından dolayı kırılğan olduğu olarak belirtmişlerdir. Cohen (2020), dünyanın geldiği noktada bundan sonrası için zorunlu olduğundan dolayı uluslararası işbirliğinin devam edeceğini ve bunun da küreselleşmenin sonunun gelmediğinin en önemli göstergesi olduğunu ifade etmektedir. Bura-

ya kadar ele alınan farklı düşünürlerin görüşleri Covid19 pandemisi sonrası dönem için küreselleşme ile ilgili öngörülerde bir fikir birlikteliği olmadığını göstermiştir. Benzeri durum liberalizm için de geçerlidir. Pandemi süresince ortaya çıkan bazı örnekler ulus devlet politikalarının yeniden gündeme gelmesine neden olmuşken bazı örneklerde de dünyanın liberal politikalardan vazgeçmesinin mümkün olamayacağına dair işaretler ortaya çıkmaktadır.

Pandemi süresince gündeme gelen korumacı ekonomi politikalarının veya bazı özel sektör işletmelerinin kamulaştırılması örneklerinin kalıcı bir politikaya dönüşüp dönüşmeyeceği söz konusu tartışmalar için önemli bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır. Örneğin Almanya, stratejik sektörlerde faaliyet gösteren şirketleri satın almak isteyen yabancı yatırımcılara yapılan karşı müdahalesini artırırken (Reuters, 2020) pandemiden etkilenen Almanya merkezli havayolu şirketi Lufthansa'yı kurtarma planları yapmaktadır (CNBC, 2020). Benzeri şekilde Fransa da pandeminin ilk anlarından itibaren ihtiyaç halinde piyasalardaki dalgalanmalardan etkilenen büyük şirketleri kamulaştırarak kurtaracağını ilan etmiştir (Bloomberg/Quint, 2020).

Elbette böylesi kriz dönemlerinde ülkelerin ekonomi güvenliği saikiyle stratejik sektörlerini korumak amacıyla izlediği kurtarma ve/veya kamulaştırma yöntemleri kabul edilebilir görülmektedir. Ancak esas konu bu politikaların kalıcı olup olmayacağıdır. 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde de ülkelerin benzeri politikalar uyguladığı ve sonrasında ise toparlanma sürecinin ardından yeniden liberal politikalara döndüğü tecrübesi ışığında liberalizmin sonunun geldiğine ilişkin öngörülerin ayağının yeterince yere basmadığı değerlendirilebilir.

Covid19 Sonrasında Yeni Dünya Düzeni ve Küreselleşme

Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid19 pandemisi ile beraber en çok cevap aranan sorulardan ikisini; "salgının ne zaman sonlanacağı" ve "salgın sonrası yeni dünya düzeninin ne olacağı" oluşturmaktadır. Elbette salgının ne zaman sonlanacağı konusunda belirleyici olacak en önemli etmenler bir aşının bulunması ile tedavide etkili bir ilacın geliştirilmesidir. Öte yandan yeni dünya düzeni arayışları ve sorgulamaları ise Covid19 pandemisinin başlamasından çok daha önceye dayanmaktadır.

Kissenger (2016: 13), tam anlamıyla küresel bir dünya düzeninin hiç var olmadığını söyler. Bu noktadan hareket edersek dünyanın bir düzen arayışının kriz dönemlerine has kesikli bir süreç olmadığını aksine süreklilik arz ettiğini belirtebiliriz. Bu durumda tıpkı 2008 Küresel Finansal Krizi döneminde

olduğu üzere kapitalizm ve liberalizmin bugün de sorgulanıyor olması şaşırıcı değil hatta bir gerekliliktir. Ancak bu sorgulamalarda karşılaşılan ütopyik beklentilerin ve reel politikten kopuk değerlendirmelerin insanoğlunun yeni sistem arayışlarına katkı sağlamak yerine zarar verdiğini de belirtmek gerekir.

Elbette dünya için daha faydalı olacak, küresel işbirliğini ve dünya refahını artıracak yeni bir dünya düzeninin faydaları inkar edilemez. Ancak şu ana kadar erişilmiş kaynakların paylaşımına ilişkin rekabetin zaman zaman çatışmaya döndüğü ve eşitsizliklerin tarihi rekor seviyelere ulaştığı (Oxfam, 2020) ortamda yeni bir dünya düzeninin tesisine ilişkin fazlaca cüretkar söylemler kısa vadede karşılık bulsa bile orta ve uzun vadede anlam ifade etmemektedir. Her ne kadar Baldwin ve Evenett (2020), Covid-19 pandemisinin dünya ekonomisini küresel entegrasyondan çekilmeye zorladığını iddia etse de salgın sonrası için ekonomik toparlanma sürecinde dünya küresel işbirliğine her zamankinden daha fazla ihtiyaç duyacaktır.

Elbette Covid19 pandemisi ile gün yüzüne çıkan Batı ülkelerindeki sağlık altyapısı yetersizliği ve sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılık sorunu, söz konusu ülkelerdeki vatandaşların tepkisini çekmektedir. Bu durum o ülkelerdeki vatandaşların hükümetlerini ve hükümetler nezdinde devlet anlayışını sorgulaması sürecini de beraberinde getirmiştir. Böylesi bir durumun en azından siyasi sonuçlar üretmesi normaldir. Söz konusu siyasi sonuçlardan en çok bekleneni hükümetlerin el değiştirmesidir. Bu değişimlerde mevcut hükümetlerin krizi yönetmedeki başarısızlıkları ve altyapı sorunları önemli bir belirleyici olacaktır. Öte yandan hükümet değişimleri ile istenilen kalıcı değişimlerin sağlanması ise yerleşik sistemlerin değişim direnci ile yakından ilgilidir. Yani hükümetler değişse bile yerleşik sistemin direnci hükümetlerin değişimine neden olan etmenlerin ortadan kalkmasını sağlamayabilir. Hani-oğlu'na (2020: 24-25) göre; Covid19 küresel düzen üzerinde göz ardı edilemeyecek tesisler icra etse de kriz uluslararası ilişkiler alanında büyük bir düzen değişikliğini tetiklemeyecektir. Böylelikle pandeminin tarihin seyrini değiştirmek yerine hızlandıracağı düşünülebilir çünkü her kriz bir dönüm noktası değildir (Haass, 2020).

Dünyanın ekonomik ağırlık merkezi Batı'dan Doğu'ya doğru hareket etmektedir. Quah'ın (2011), çalışması bize dünyanın ekonomik ağırlık merkezinin Batı'dan Doğu'ya doğru hareket ettiğini ve 2050 yılına gelindiğinde küresel ekonomik ağırlık merkezinin Çin ile Hindistan arasında bir noktada olacağını gösteriyor. Tıpkı Haass gibi Walt (2020) da Covid19 pandemisinin bu değişimi hızlandıracağını ifade ediyor. Mahubani'ye (2020) göre de; Covid19

pandemisi küreselleşmenin merkezini değiştirecek ve daha fazla Çin merkezli bir küreselleşme olgusu meydana getirecektir.

Kaynak:https://dannyquah.files.wordpress.com/2012/05/2010-09-27-lse_research-dq_map.gif

Bu noktadan hareketle Covid19'un bazı değişimleri tetikleyebileceğini ancak bunun topyekun yeni bir dünya düzeni yerine mevcut değişimi hızlandıracağını öngörebiliriz. Elbette sağlık altyapılarının ve sosyal güvenlik sistemlerinin kapsayıcılığının sorgulandığı Batı ülkelerinde yaşayanlar görece olarak daha az milli gelire sahip ülkelerde daha iyi yönetilen pandemi ile mücadele süreçleri neticesinde yeni bir düzen arayışına gireceklerdir. Ancak bunun kalıcı bir değişim getirip getirmeyeceği ise şüphelidir. Her ne kadar pandemi ile mücadele kapsamında, sınır kapıları kapatılmış, uçuşlar durdurulmuş ve korumacı ekonomi politikaları gündeme gelmiş olsa da bu durum küreselleşmenin sonu değil "donması" olarak değerlendirilmelidir. Zira pandemi kontrol altına alındıktan sonra ekonomilerin açılması ve uluslararası uçuşların başlaması eskiye dönüşün de önünü açacaktır.

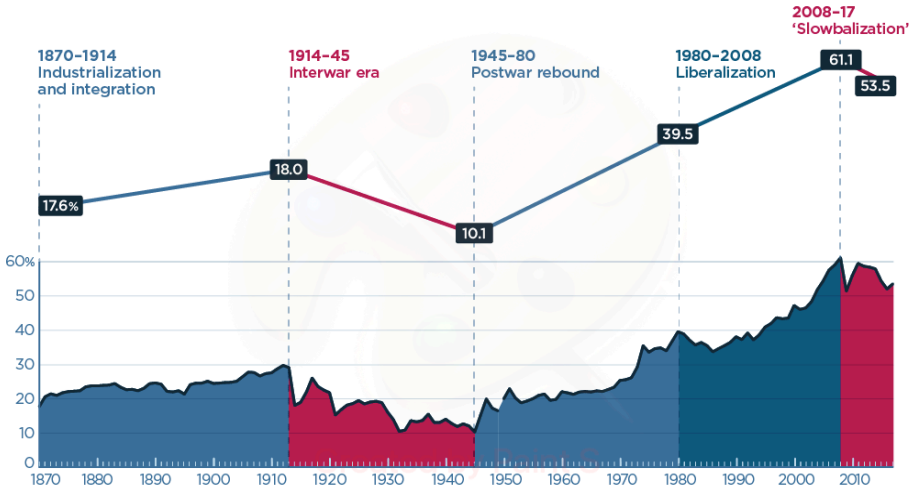
Liberalizmin Covid19 ile Sınavı ve "Covid19 İkilemi"

Covid19 pandemisi, serbest piyasalar, serbest ticaret, bireysel hakları ön plana çıkaran ve devletin süreçlerdeki rolünü en aza indiren liberalizm anlayışının da sorgulandığı bir dönemi beraberinde getirmiştir.

Pandemi ile tıbbi mücadele dışında alınan önlemlerin ağırlıklı olarak özel sektörü desteklemek ve/veya kurtarmak üzerine kurgulanması hatta stratejik sektör olarak kabul edilen sektörlerdeki işletmelerin kamulaştırılmasına

ilişkin açıklamalar liberalizmin sonu veya devlet kapitalizmi tartışmalarını başlatmıştır. Şüphesiz, İtalya'nın havayolu şirketi Alitalia'nın sermayesini yeniden yapılandırması, İspanya'nın tüm özel hastaneleri kamulaştırması, Fransa'nın pandemiden etkilenen şirketler için benzeri bir politika izlemesi ve nihayet Almanya'nın da kamulaştırmayı bir strateji olarak kullanmaya başlaması bu tartışmaları alevlendirmiştir. Covid19 bir nevi liberal demokrasinin sınavı haline dönüşmeye başlamıştır. Bu tartışmalar o kadar ileri gitmiştir ki Palacio (2020), liberal demokrasinin olası bir başarısızlığının devam etmekte olan küresel fikir yarışmasında Çin'in zaferini ilan edeceğini iddia etmektedir. Duran (2020: 31), ABD Başkanı Trump'ın COVID-19 ile mücadeleye liderlik edememesi ve Çin'i suçlamaktan öte bir diplomasi hamlesinde bulunmayışını son yıllarda sıklıkla bahsedilen "liberal dünya düzeninin çöküşü" tezinin yeni emareleri olarak görülmesine neden olduğunu belirtmektedir. Dünya hali hazırda 2008'den bu yana küreselleşmenin hız kaybettiği bir dönem yaşamaktadır. The Economist (2019) Türkçe'de küreselleşmenin yavaşlaması olarak isimlendirebileceğimiz bu süreci "slowbalisation" olarak tanımlamıştır. Bu tezi destekleyen, dünya ithalat ve ihracat toplamalarının küresel gayrisafi hasılaya oranlanması ile elde edilen "Ticaret Açıklığı Endeksi" aşağıda gösterilmektedir.

Grafik. Ticaret Açıklığı Endeksi (1870-2017)

Kaynak: <https://voxeu.org/article/pandemic-adds-momentum-deglobalisation-trend>

Grafikten de anlaşılacağı üzere 2018 Küresel Finansal Krizi'nin ardından gelen dönemde Ticaret Açıklığı Endeksi'nde bir düşüş yaşanmaya başlamıştır. Irwin (2020), II. Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez 2008'den itibaren düşmeye başlayan endeksin düşüşünü Covid-19 pandemisinin hızlandıracağını ifade etmektedir.

Bununla birlikte tıpkı 11 Eylül saldırılarının ardından olduğu üzere kriz dönemlerinde hükümetlerin kontrolü ele alıp yönetim gücünü sert bir şekilde uygulamalarının liberal demokraside erozyon yaratmayacağına ilişkin örnekler de mevcuttur.

Öte yandan tartışmaların önemli bir boyutunu da pandemi ile mücadele sırasında hükümetlerin baş etmek zorunda olduğu bir ikilem belirlemektedir. Yılmaz (2020: 26), hükümetlerin bir yandan salgınla mücadele etmek için ekonomileri olumsuz etkileyen kapatmalar yapmak zorundayken diğer yandan bu kapatmaların ekonomik maliyetini azaltmak için ekonomileri bir an önce açmak istediklerini ancak bunun çok zor bir karar olduğunu belirterek karşı karşıya kalınan bu ikileme "Covid-19 İkili" tanımlaması yapmıştır.

Salgınla mücadele kapsamında ekonomilerde kapatmalar yapmak zorunda kalan hükümetler, serbest piyasa ekonomisini rafa kaldırarak işletmelere ve işçilere doğrudan destekler sağlamaya başlamış, stratejik sektörlerdeki işletmeleri kamulaştırma çalışmalarını başlatmış ve kamu kaynaklarını özel sektöre desteklemek üzere yönlendirmiştir. Özellikle sağlık sigortası ve sağlık altyapısına ilişkin alınan radikal önlemler, Fransa ve İspanya örneğinde olduğu üzere özel hastanelerin kamulaştırılması ve kamu kaynaklarının zor durumda kalan finans kurumlarına yönlendirilmesi gibi durumlar liberal politikalarından vazgeçilerek piyasalarda devletin ağırlığının giderek daha fazla arttığı bir dönemi beraberinde getirmiştir. Bu durum kimi düşünürler tarafından (Lent, 2020; Palacio, 2020; Ullah 2020) liberalizmin sonu olarak değerlendirilmektedir.

Oysa böylesi bir durum hemen hemen her kriz döneminde gündeme gelmektedir ve esasen kalıcı bir değişim ile sonuçlandığı da görülmemiştir. Yakin tarihte 2008 Küresel Finansal Krizi'nin hemen ardından uygulamaya konulan Keynesyen politikaların kalıcı olmadığı gibi, Covid-19 pandemisinin ardından uygulamaya konulan devletin etkin olduğu ekonomi politikalarının da kalıcı olması mümkün görünmemektedir. Bu noktada da Keynesyen politikalarla ilgili az bilinen bir gerçeğin hatırlanması faydalı olacaktır.

Zannedilenin aksine Keynes liberalizm karşıtı değildir. Hatta kendisinin kendi ideolojisini anlatmak için 1925'te kaleme aldığı "Am I a Liberal?" başlıklı eseri bu konudaki tartışmaları noktalayacak içeriktedir (Keynes, 2010).

Bu bağlamda, Keynes'in esas olarak istediği ve benimsediği hususun, kapitalizmin zor durumları atlatıncaya kadar devlet tarafından desteklenmesi gerektiği ve düze çıkıldığında devletin üstlendiği iktisadi rolün terk edilmesi zorunluluğu olduğunu unutmamak gerekir (Akalin, 2012: 29). O halde, Keynes'e göre bile devletlerin piyasalardaki rolünün kriz dönemleri ile sınırlı kalması gerektiği gerçeği ışığında liberal ekonomi politikalarının kalıcı olarak ortadan kalkacağını düşünmenin reel gerçeklerle örtüşmesi beklenmemelidir.

Sonuç

İlk olarak Çin'de görülen ve oldukça kısa bir sürede tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinin yerleşik küresel düzen ve iktisadi sistem ile ilgili eleştirileri artırması yeni bir düzen ve ekonomik sistem arayışlarını da hızlandırmıştır. Özellikle küresel tedarik zincirlerindeki aksamaların desteklediği küreselleşmenin sonunun geldiğine ilişkin iddialar küresel ticaret ve ekonomiler üzerindeki belirsizlikleri artırmaktadır. Bunun yanı sıra 2017 yılından itibaren uygulanan korumacı politikalar eşliğinde devam eden ticaret savaşları ve ülkelerin birbirlerine uyguladıkları ekonomik yaptırımlar serbest ticaret anlayışına da zarar vermektedir. Öte yandan Covid-19 pandemisi ile mücadele kapsamında hükümetlerin uyguladığı bazı işletmelerin kamulaştırılmasını da içeren politikaların piyasalarda devletin ağırlığını artırması liberal devlet kavramını da tartışmaya açmıştır.

2008 Küresel Finansal Krizi ile sorgulanmaya başlayan ve Covid-19 pandemisi ile yeniden gündeme gelen yerleşik iktisadi anlayışın tamamen ortadan kalkacağına ilişkin tezlerin doğruluğunun sınanması gerekmektedir. Bununla birlikte reel-politikten kopuk bazı önermelerin şimdilik karşılık buluyor olması pandeminin oluşturduğu panik ortamı kapsamında değerlendirilmelidir. Zira dünya ekonomisindeki liberal anlayış ve küreselleşmenin hakim olduğu dönem boyunca dünyada pek çok iyileşme kaydedilmiştir. Rosling (2019: 70-73) tarafından derlenen verilere göre; dünyada çocuk ölümleri azalmış, çocuk işçi sayısı düşmüş, yetersiz beslenen insanların toplam içindeki oranı azalmış, ortalama insan ömrü belirgin bir şekilde uzamış, her yıl yayınlanan akademik makale sayısı ve okuryazarlık oranı artış göstermiş, elektrige erişimi olan insanları yüzdesi ve kızların okula kayıt oranı gibi konularda ciddi iyileşmeler yaşanmıştır. Özellikle sağlık alanındaki gelişmeler ve teknolojinin kullanımının artması gibi konular doğrudan bilginin küresel olarak paylaşılmasının bir neticesidir.

İster ekonomik ister siyasi olsun tüm sistemlerin eksiklikleri vardır. Bu eksikliklerin eleştirilmesi ve mevcut sistemlerin yerine yenilerinin önerilmesi eskiden bu yana alışlagelen bir durumdur. Bununla birlikte bu eleştirilerin dozunun kriz dönemlerinde arttığı ancak düzelmelerin ardından azaldığı gözlemlenmektedir. 2008 Küresel Finansal Krizi sonrası dönem söz konusu gözleme ilişkin yakın tarih örneklerinden birisi olarak gösterilebilir. İdeal olan ile reel olan arasındaki kıyaslanmanın reel olanın değişimi ve gelişimi açısından katkı sağladığı bilinmektedir. Bu bakımdan küreselleşmeye ve liberalizme getirilen eleştirilerin artması yerleşik sistemlerin kendisini güncellemesi açısından önem arz etmektedir. Ancak kaldırılmak/yıkılmak istenen sistemin yerine alternatif olarak önerilerin sistemlerin uygulanabilirliği ile ilgili çekincemeler veya radikal önermeler yerleşik iktisadi anlayışın pekişmesine neden olmaktadır.

Covid-19 pandemisinin dünyadaki pek çok iş yapma şeklini değiştireceği, toplumsal düzeyde hükümetlere karşı tepkileri artırabileceği, küresel tedarik zincirlerinde yenilenmelere neden olacağı ancak yeni düzen arayışları yerine mevcut olanların güncellenmesini hızlandıracacağı öngörülebilir. Nitekim Stiglitz (2020), pandemi sonrası kurulacak olan ekonomik sistemin küreselleşmeden yararlanmak ile kendi kendine yetme arasında bir dengede olması gerektiğini önermektedir. Böyle bir dengenin sağlanmasında kısa vadede devletin ekonomi güvenliğini sağlamak için aktif rol oynaması doğal kabul edilmeli iken uzun vadede özel sektör ve serbest piyasa ekonomisi olmadan sürdürülebilir olması beklenmemelidir.

Kaynakça

- Akalın, Uğur Selçuk, (2012), "Genel Teori Üzerine Genel Bir Değerlendirme", Uğur Selçuk Akalın, Ahmet İncekara ve Gülsüm Akalın (Ed.), Keynes'in Genel Teorisi Üzerine, Kalke-don Yayınları, İstanbul.
- Baldwin, Richard ve Evenett, Simon, J., (2020), *COVID-19 and Trade Policy: Why Turning Inward Won't Work*, a VoxEU.org eBook, CEPR Press.
- Bloomberg/Quint. (2020), *France Ready to Nationalize as EU Heavyweights Take Charge*, 17th of March. <https://www.bloombergquint.com/global-economics/france-ready-to-protect-big-companies-through-nationalization> (E.T:7 Mayıs 2020).
- CNBC (2020), *Lufthansa to apply for German state aid*. 13th of March. <https://www.cnb.com/2020/03/13/lufthansa-to-apply-for-german-state-aid.html> (E.T: 10 Mayıs 2020).
- Cohen, Raphael, S., (2020), *The Coronavirus Will Not Stop Globalization*, Rand Corporation.. 13th of April, <https://www.rand.org/blog/2020/04/why-covid-19-will-not-stop-globalization.html> (E.T:6 Mayıs 2020).

- Duran, Burhanettin, (2020), "Koronavirüs Sonrası Yeni Bir Dünya Düzeni Mi, Düzensizliği Mi?". Ufuk Ulutaş (Ed.), COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları. ss. 29-34.
- Farrell, Henry ve Newman, Abraham, (2020), "Will the Coronavirus End Globalization as We Know It?" Foreign Affairs, 16th of March. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2020-03-16/will-coronavirus-end-globalization-we-know-it> (E.T:7 Mayıs 2020).
- Garrett, Laurie, (2020), "A Dramatic New Stage in Global Capitalism", *How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic*. Foreign Policy, 20th of March. <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/> (E.T:6 Mayıs 2020).
- Haass, Richard, N., (2020), "The Pandemic Will Accelerate History Rather Than Reshape It", Foreign Affairs, 7th of April, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-04-07/pandemic-will-accelerate-history-rather-reshape-it> (E.T:10 Mayıs 2020).
- Hanioglu, M., Şükrü, (2020), "Covid-19 Sonrası Küresel Düzen", Ufuk. Ulutaş (Ed.), *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları. ss. 24-29.
- Irwin, Douglas, (2020). "The pandemic adds momentum to the deglobalisation trend", VOX CEPR Policy Portal, 5th of May, <https://voxeu.org/article/pandemic-adds-momentum-deglobalisation-trend> (E.T:7 Mayıs 2020).
- Keynes, John Maynard, *Am I a Liberal?*, In: Essays in Persuasion. Palgrave Macmillan, London
- Kissenger, Henry, (2016), *Dünya Düzeni*, Boyner Yayınları. İstanbul.
- Lent, Jeremy, (2020), "Coronavirus spells the end of the neoliberal era. What's next?", Open Democracy, <https://www.opendemocracy.net/en/transformation/coronavirus-spells-the-end-of-the-neoliberal-era-whats-next/> (E.T:7 Mayıs 2020).
- Mahubani, Kishore, (2020), "A More China-Centric Globalization", *How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic*. Foreign Policy, 20th of March, <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/> (E.T. 6 Mayıs 2020).
- Müftüler-Baç, Meltem, (2020), "Küresel Salgın Tehdidi Altında Küresel Sistem", Ufuk. Ulutaş (Ed.), *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları. ss. 20-23.
- Niblett, Robin, (2020), "The End of Globalization as We Know It", *How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic*. Foreign Policy, 20th of March, <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/> (E.T:6 Mayıs 2020).
- Nye, Joseph, S., (2020), "American Power Will Need a New Strategy", *How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic*. Foreign Policy, 20th of March, <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coronavirus-pandemic/> (E.T:6 Mayıs 2020).
- Oba, Mie, (2020), "Coronavirus and the Future of Globalization", The Diplomat, 18th of March. <https://thediplomat.com/2020/03/coronavirus-and-the-future-of-globalization/> (E.T:6 Mayıs 2020).
- Oxfam (2020), *World's billionaires have more wealth than 4.6 billion people*, Press releases, 20th of January, <https://www.oxfam.org/en/press-releases/worlds-billionaires-have-more-wealth-46-billion-people> (E.T:10 Mayıs 2020).
- Palacio, Ana, (2020), "Can Liberal Democracy Survive COVID-19?", Project Syndicate. 3th of April. <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-crisis-pits-liberal-democracy-against-china-by-ana-palacio-2020-04> (E.T:6 Mayıs 2020).

- Quah, Danny, (2011), "The Global Economy's Shifting Center of Gravity", *Global Policy Volume 2 . Issue 1, January*, s.3.
- Reuters (2020), "Germany tightens rules on foreign takeovers", 8th of April. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-germany-mergers/germany-tightens-rules-on-foreign-takeovers-idUSKBN21Q0VI> (E.T:10 Mayıs 2020).
- Rosling, Hans; Rosling, Ola ve Rönnlund, Rosling, Anna, (2019), *Factfulness*. Pegasus Yayınevi, İstanbul.
- Stiglitz, Joseph, E., (2020), "We Need a Better Balance Between Globalization and Self- Reliance", *How the Economy Will Look After the Coronavirus Pandemic*. Foreign Policy. 15th of April. <https://foreignpolicy.com/2020/04/15/how-the-economy-will-look-after-the-coronavirus-pandemic/> (E.T: 7 Mayıs 2020).
- The Economist (2019), "Slowbalisation, The steam has gone out of globalisation", January 24th Edition, <https://www.economist.com/leaders/2019/01/24/the-steam-has-gone-out-of-globalisation> (E.T:7 Mayıs 2020).
- Ullah, Asad, (2020), "COVID-19: Is this the End of Western Liberalism?" *Modern Diplomacy*. <https://modern diplomacy.eu/2020/05/07/covid-19-is-this-the-end-of-western-liberalism/> (E.T:7 Mayıs 2020).
- Ulutaş, Ufuk, (2020), "Koronavirüs Sonrası Küresel Trendler", Ufuk. Ulutaş (Ed.), *COVID-19 Sonrası Küresel Sistem: Eski Sorunlar, Yeni Trendler*, Ankara: Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları. ss. 9-10.
- Walt, Stephen, M., (2020), "A World Less Open, Prosperous, and Free", *How the World Will Look After the Coronavirus Pandemic*. Foreign Policy, 20th of March. <https://foreignpolicy.com/2020/03/20/world-order-after-coroanvirus-pandemic/> (E.T: 6 Mayıs 2020).
- WHO (2020b). WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19. World Health Organization (Press Release). 11 March 2020. <https://www.who.int/dg/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---20-april-2020> (E.T: 12 Mayıs 2020).
- WHO. (2020a). Naming the coronavirus disease (COVID-19) and the virus that causes it. World Health Organization. [https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-\(covid-2019\)-and-the-virus-that-causes-it](https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance/naming-the-coronavirus-disease-(covid-2019)-and-the-virus-that-causes-it) (E.T:12 Mayıs 2020).
- Yılmaz, Mehmet Levent, (2020), *Kovid-19 Salgını ve Sonrası: Ekonomi Boyutu ile İlgili Değerlendirmeler*, Polis Akademisi Yayınları, Mayıs, Ankara.